

Reflexions elementals a l'entorn de la defensa de la toponímia

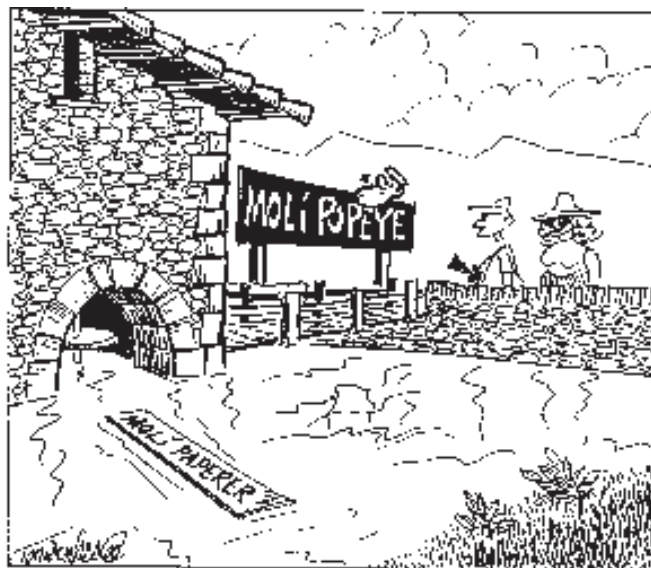
Cosme AGUILÓ

Fins a l'arribada del turisme de masses, a la dècada dels anys seixanta, la toponímia de les Balears es trobava en un estat de conservació ben acceptable. Em referesc a l'ús oral que en fèiem els catalanòfons, ja que tots sabem com anava l'escriptura de noms de lloc en els territoris de les llengües marginades per l'estat franquista: els mapes oficials, sobretot els de l'exèrcit, reflectien totes les deformacions de percepció dels cartògrafs militars. Així sa Talaiola esdevenia *Son Tavaiola*, es Bauç quedava escrit es *Bous* i sa Barrera d'en Polla es convertia en *Sa Barrera d'Ampolla*. Són tres exemples entre molts. Les transformacions arribaven a adquirir caires tan surrealistes que sovint era difícil de saber quina era la fisonomia autèntica del nom que havia sofert la profunda i complicada metamorfosi. Costa de creure que hi hagi hagut un cervell tan abrandat per a convertir un Molí Paperer en un ridiculitzat *Molí Popeye*. A la costa nord de Formentera d'algun o alguns mapes pastura a lloure l'intrigant *Abá Saduré*, la primera part del qual, si prescindíem de l'accent i no fos a Formentera, ens faria pensar amb el nom *abba*, provinent del llatí *AQUA*, que en la toponímia sarda marca amb insistència la proximitat del líquid element. Enric Ribes ens ha aclarit que no és sinó la deformació de *s'Abaixadoret*. Qui podria imaginar que la *Montaña de los Muy Felices* (o una cosa semblant, ja que faig la citació de memòria), situada dins la Catalunya Nord, correspon al Puig dels Tres Hereus? És evident que per a la ment del ximple recol·lector la frontera política del xvii no esquartera Catalunya, amb la mateixa llengua a banda i banda de la partió, sinó que separa espanyol i francès.

El corpus onomàstic d'un país ha de ser objecte de defensa aferrissada i ha de ser considerat com un inestimable bé patrimonial (allò que és en realitat), no sols pels ciutadans rasos del país en qüestió, sinó sobretot per aquells que els representen i que gestionen els seus recursos. La preocupació per a conservar un medi natural inalterat ha d'anar seguida per l'exigència de manteniment del nom tradicional. A més a més, cal posar en marxa un projecte normalitzador que retorni les paraules robades al territori i netegi l'edifici toponímic de les grolleries que hi han escrit amb esprais uns urbanitzadors mancats de decència i urbanitat.

Destrucció del paisatge i devastació toponímica van juntes a la carrera, i el nom novell sol ser un reflex fidel del mal gust que guia la nounada construcció. No és cosa dels darrers cent anys de la història illenca, és cosa dels tres o quatre últims decennis. L'Arxiduc no reconeixeria la costa si tornàs, i el Mossèn faria dos reials del mateix amb la llengua i els topònims, i, per dir-ho amb paraules seves extretes de les rondalles, «de ràbia se tornaria a un puat». L'un maldava per conservar un pi, l'altre per no perdre un mot. Ara es cala foc al pinar i es posa setge a la llengua. Hi ha en perill molts topònims i la globalitat del discurs.

És cosa de trenta anys, deia. Abans els noms eren si fa no fa els mateixos que els que el canonge Antoni Despuig (1745-1813), ascendit més tard a cardenal, havia fet transcriure l'any 1784 en la seva joia cartogràfica tetrafoliada. L'harmonia, la

calmosa lentitud de la toponímia que l'enriqueix, és paral·lela a la dels quiets paisatges que mostra l'orla de vinyetes. El fet que s'hi castellanitzin alguns genèrics és cosa imputable a la dissortada època; però, així i tot, no hi trobareu aquests fitebots que ara es claven amb insolència, impunement, sobre el terror, trencant de manera insultant la pau del conjunt. Quan passejam la vista sobre un mapa actual i llegim Capocorb, Betlem, Lluçanet, s'Àguila, Torrallitx, *El Dorado...*, noms tots de Lluçmajor, no fa falta que a aquest últim la borda paparra amb pretensions de re sigui marcada per a afinar-li el llautó, per altra banda ben lluent en aquest cas. Rascau-lo una mica i de seguida aflorarà la patina, bella i arcaica, de Tolleric.

Trenta anys ens han aspergiat *dorados* pertot. *Cala Romántica*, *Bahía Grande*, *Bahía Azul*, *Shangri-La*, *Cala Esmeralda*, *Las Maravillas*, *Las Montañas Verdes*, *Sometimes*, *Porto Cristo Novo...* són només unes petites mostres dels límits on pot arribar la curtor humana; la nostra, evidentment, que és la que ho permet.

Ara trontolla fins i tot l'ús oral (i l'escrit, òbviament) dels topònims antics que sobreviuen, sols punta d'iceberg de la multitud que subjau en la documentació. És depriment sentir la insistència d'alguns membres (i companys, ja que qui subscriu també n'és soci) del GOB¹ quan, en el millor dels casos, diuen que «anellaren uns ocells a *Dragonera*», o, en el pitjor, que «varen tenir que anar a *Dragonera*». La tendència natural de la llengua segurament deu ser la que aboca aquesta casta de noms a la pèrdua de l'article (Ruberts apareix documentat com *els Ruberts* i Formentera com *la Formentera*), però no és la gent culta la que ha d'accelerar, i molt menys iniciar, processos com aquest, que en cas de fertilitzar podrien fer-nos arribar **a Aranjassa*, **a Pil·lari*, **a Cabaneta...* Qui sap si fins i tot qualcú duria

la gent *a Terreno i en lloc d'anar fins a sa Casa Blanca aterraria a Casablanca, la que, per dura i bogartiana, es degué permetre el luxe d'enviar l'article a fer punyetes!?. En el vocabulari comú (ciudadà, per regla general) hom pot trobar alguna omissió d'article paral·lela a l'esmentada. Record encara que fa uns quinze o vint anys el meu sensor lingüístic es va encendre sobtadament i va començar a parpellejar en sentir per primera vegada (ara ja hi he posat call) una persona que havia de dur el llibre que escrivia a *impremta*, com si es tractàs de dur-lo a plaça o a missa. Supòs que no deu dir que duu els papers *a gestoria, ni deu agafar el cotxe per anar *a feina.

Arribam a les portes del segle XXI amb un patrimoni toponímic que és un autèntic tresor, però infravalorat encara per un gruix important de la societat. Dins el cofre de la fortuna hi ha peces de valor molt divers i són generalment les més antigues i les opaques les que encenen més la curiositat i animen el mercat. Hi ha alguna semblança amb el vi, que, com més vell, més fi; però les collites de despús-ahir no són gens negligibles. En el dilatat conjunt s'hi troben representades totes les pàgines de la història i, com en el tall d'una excavació arqueològica, s'hi descriuen les capes sedimentàries heretades de totes les cultures que han sojornat en el trast illenc. És lògic que la darrera, la catalana, sigui la de més potència, ja que sovint omple els buits dels noms anteriors que ha fet desaparèixer i submergir dins la foscor dels segles. És no sols el senyal d'identificació de l'espai nominat, i molt sovint descrit, sinó també una marca inconfusible del poble que l'usa. I doncs, si aquest bagatge toponímic és un dels béns preuats de la col·lectivitat, les agressions que s'hi fan haurien de ser penalitzades en diferents graus. Si per als danys al medi ambient s'ha creat la figura del delictes ecològic, podríem reclamar la del *delictes onomàstic* per als saqueigs via ciment armat, i d'altres, que es fan als noms de lloc; i si matar un voltor és més castigat que disparar a un corb marí, paral·lelament la superposició paràsita, és a dir l'ofec, que protagonitza un topònim de nova planta en assaltar un nom de lloc pre-romà hauria de tenir més causa criminal que si la víctima fos un discret toponimeu del segle XIX, posem per cas.

A les illes, ecològicament protegides, es fan ara i adés campanyes de desratització. Aquí urgeix una campanya de desparasització toponímica que pari garbellets i filats per la franja costanera i les zones urbanitzades. Costaria feina i diners, però valdria la pena l'esforç, encara que només fos pel plaer de poder mostrar una cartografia neta d'adherències espúries i d'estantissos folclorismes al·loglots.

És de primera necessitat la projecció exterior dels noms de lloc autèntics amb la grafia adequada a cada cas i la localització correcta. Les guies que passen els turistes que ens visiten no poden ser més desafortunades en aquest aspecte i en altres. Fan plorera: topònims amb grafies múltiples, on quasi sempre manca l'encertada; traduccions a l'espanyol i a les altres llengües dels visitants, localitzacions errònies... Tot això és el nostre pa de cada dia, sense comptar la garbera d'informacions falses que emblanquina la santa innocència i l'accentuada predisposició a la credibilitat dels nòrdics lectors.

Una cosa em sembla molt clara: el govern hi podria fer molt si subjectàs l'arjau amb mà de patró; però, per molt que fes no ho faria tot, car per a garantir l'èxit d'endregar aquest tort és imprescindible que la societat en ple exigeixi el respecte que l'operació mereix. Tal com es fa, tal com s'ha de fer, amb l'idioma: amb educació, decididament, fora por.◆

1. Grup d'Ornitologia Balear i de Defensa de la Naturalesa.

